

АГРОПРОДОВОЛЬЧА СФЕРА УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті визначено структуру агропродовольчої сфери, її функції та роль у реалізації стратегічного курсу України. Проаналізовано сучасний стан агропродовольчої сфери, обґрунтовано доцільність її розгляду як об'єкту національної безпеки. Доведено практичну актуальність забезпечення агропродовольчої сфери від реальних та потенційних загроз у розрізі її виробничої, природної та соціальної складових. Визначено заходи щодо нейтралізації цих загроз, розкрито роль суб'єктів господарювання, громадських організацій, сільських територіальних громад, органів місцевого самоврядування, органів державної влади у забезпеченні безпеки агропродовольчої сфери, окреслено перспективи подальших наукових розробок у даному напрямі.

Ключові слова: агропродовольча сфера, безпечний розвиток, загрози національній безпеці, національні інтереси, об'єкт національної безпеки, функції агропродовольчої сфери.

Agricultural areas of Ukraine as an object of national security

The article outlines the structure of the structural agricultural areas, its function and role in the strategic course of Ukraine. The present state of agro food sector, the expediency of its consideration as an object of national security. We prove the practical relevance of insurance agricultural areas from the real and potential threats in the context of its production, natural and social components. Defined measures to neutralize these threats, The role of businesses, social organizations, rural communities, local governments, public authorities in ensuring security of agricultural areas, outlines the prospects for further scientific development in this direction.

Keywords: agricultural areas, national interest, national security object, secure development, threats to national security, function agricultural areas.

Постановка проблеми. Збалансований та безпечний розвиток агропродовольчої сфери є одним з пріоритетних напрямів державної стратегії України як хліборобської країни, яка за своїми запасами сільськогосподарських земель належить до найбагатших держав світу. Агропродовольча сфера України здатна створити додатковий продукт для задоволення потреб у продовольстві не тільки власного споживача, а й населення багатьох інших країн, що підтверджується оцінками ООН, за якими потенціал України в аграрному виробництві є одним з найпотужніших і нереалізованих. Разом з тим, реальна ситуація з агровиробництвом та станом агропродовольчої сфери в цілому є такою, що зумовлює їх розгляд в контексті безпечного розвитку. Але при цьому в теорії та соціальній практиці основний акцент робиться на виконанні агропродовольчою сферою функції продовольчого забезпечення населення України. Проте поза увагою держави та суспільства залишається питання щодо створення умов для динамічного розвитку агропродовольчої сфери як складної природної та соціально-економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спрямованість наукових досліджень безпечного розвитку країн, регіонів, суб'єктів господарювання характеризується наданням світовою спільнотою переваги несиловій складовій безпеки над силовою (військово-політичною). Тому не випадково у центрі уваги науковців постає економічна безпека. Актуальність питання економічної безпеки для України обумовлена незадовільним станом національної економіки. Саме цим питанням були присвячені публікації вітчизняних економістів З. Варналія, О. Власюка, В. Гейця, В. Горбуліна, Я. Жаліло, А. Качинського та інших. На початку 2000-х років почали здійснюватися перші комплексні наукові дослідження продовольчої безпеки держави, авторами яких є О. Гойчук, Л. Дейнеко, Д. Крисанов, П. Саблук, В. Суперсон, М. Хвесик, О. Шубравська. В їх працях наголошується на тому, що продовольча безпека є найважливішою складовою економічної безпеки. З часом з'явилися

публікації, які були присвячені забезпеченню продовольчої безпеки соціально-просторових утворень [1]. Поступово в економічних дослідженнях застосовується комплексний підхід до визначення функцій агросфери, в контексті якого остання постає як сукупність взаємопов'язаних складових [2, с. 255], внаслідок чого вдалося подолати вузькоутилітарне розуміння сутності сільського простору та його суспільного призначення. Таким чином, сформувалося розуміння того, що зростання виробництва продовольства та сільськогосподарської сировини безпосередньо залежить від соціального розвитку села, підвищення рівня життя населення. До таких результатів прийшли й російські [3, с. 143] та білоруські [4] дослідники. Тим самим було визнано, що агропродовольча сфера дійшла до тієї межі, коли її не можна сприймати виключно як джерело природних ресурсів, постачальника продовольства та продуктів харчування. Ситуація, що склалася у цій сфері загрожує остаточним занепадом сільського простору як природного середовища та місця проживання селянства й базису для розміщення природних ресурсів, виробництва та інфраструктури. Це потребує застосування відповідних заходів щодо нейтралізації цієї загрози. Вирішити це завдання можна, на наше переконання, завдяки розгляду агропродовольчої сфери як об'єкта національної безпеки.

Мета статті. Обґрунтувати наукову та практичну актуальність розгляду агропродовольчої сфери як об'єкта національної безпеки. У відповідності до мети визначено наступні завдання дослідження:

– визначити структуру, функції та роль агропродовольчої сфери у забезпеченні життєво важливих інтересів держави;

– на основі аналізу сучасного стану агропродовольчої сфери довести напрями її убезпечення від реальних та потенційних загроз;

– розкрити функції суб'єктів національної безпеки у забезпеченні безпечного розвитку агропродовольчої сфери.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми, пов'язаної з забезпеченням безпеки агропродовольчої сфери, ускладнюється тим, що це поняття є недостатньо вживаним у науковій літературі. Частіше, як його аналог, використовується поняття «аграрна сфера», що не є виправданим, оскільки це обмежує функціональність агропродовольчої сфери процесом виробництва сільськогосподарської продукції. Насправді, з точки зору організаційної та

виробничо-технологічної, агропродовольча вертикаль складається з ланцюга, що представляє собою процес виробництва сільськогосподарської сировини, її промислової переробки та доведення готової харчової продукції через торговельну мережу до споживача. Цей виробничий цикл виходить за межі сільського простору, оскільки підприємства харчової промисловості розміщені, у своїй переважній більшості, у містах. Отже, це сполучений сільсько-міський простір, в межах якого за допомогою людської праці з використанням природних, матеріальних, інформаційних, фінансових ресурсів та сучасних техніки й технологій відбувається пристосування природного комплексу до суспільних потреб, його певне перетворення. Щоб цей процес відбувався динамічно, результативно й на постійній основі, необхідно підтримувати в належному стані природне та соціальне середовище. Такий збалансований, узгоджений і гармонійний розвиток агропродовольчої сфери можливий лише на засадах комплексного підходу та спорідненості її виробничої, соціальної та природної складових.

Таким чином, агропродовольча сфера, що забезпечує безпеку держави за її кількома видами, для того, щоб реалізувати потенційні переваги у світовій конкуренції щодо вирішення глобальних продовольчої, екологічної, енергетичної проблем й тим самим посилити економічний потенціал та могутність власної держави, сама потребує убезпечення від загроз.

В цьому сенсі цілком слушно поставити запитання: який зміст слід вкладати в понятійний конструкт «агропродовольча сфера як об'єкт національної безпеки»? З цією метою звернемося до законодавства України, інших держав, в якому міститься визначення поняття «національна безпека», її складових, об'єктів цього виду безпеки та її предметного поля. Так, Законом України «Про основи національної безпеки України» національна безпека визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у числі інших, у сферах промисловості та сільського господарства, земельних та водних ресурсів, захисту екології і навколишнього природного середовища.

До загроз національним інтересам та національній безпеці, зокрема, віднесено: в економічній сфері – критичний стан основних виробничих фондів в АПК, нераціональна структура

експорту з переважно ресурсним характером, критичний стан з продовольчого забезпечення населення; в екологічній сфері – значне антропогенне порушення і техногенна перевантаженість території України, необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин та похідних продуктів [5]. Тобто мова йде про предметне поле загроз, яке є цілком адекватним структурі агропродовольчої сфери. Проте, поза увагою законодавця залишилися загрози національній безпеці у соціальній сфері, що проявляються у незадовільній демографічній ситуації, деградації сільської поселенської мережі, занепаді інфраструктури, погіршенні рівня та якості життя населення, що в кінцевому випадку веде до втрати соціального контролю над сільською територіальною підсистемою суспільства, знищення генофонду нації.

З огляду на масштабність, вагу об'єктів безпеки – людини і громадянина, суспільства, держави, національна безпека постає як інтегрований вид безпеки. Відсутність серед об'єктів національної безпеки агропродовольчої сфери, яка як було доведено, є більш складною системою, ніж сукупність відповідних галузей чи сектор національної економіки, компенсується, на думку фахівців, використанням комбінованої назви безпеки або введенням її умовної назви. Наочним прикладом умовної назви безпеки є введення національної безпеки, яка характеризує рівень захисту держави і включає як основні елементи – економічну, соціальну, екологічну та інші безпеки [6, с. 263].

Звернення до видів безпеки, й передусім економічної свідчить про те, що у спеціальній літературі її рівні обмежуються підприємством, регіоном та державою [7, с. 28–29]. Тобто серед них відсутня не тільки агропродовольча сфера, а й домогосподарства, частка яких у виробництві сільськогосподарської продукції складає 52,7% [8, с. 86].

У схемі забезпечення національної безпеки «інтереси – загрози – захист» основоположну роль відіграють інтереси, а зв'язуючу – загрози. Від точного визначення перших залежать зміст, напрями, спрямованість стратегії національної безпеки, завдання суб'єктів безпеки, а від других – побудова ефективної системи забезпечення безпеки. Як приклад системного розгляду національних інтересів та загроз національній безпеці можна навести законодавство Республіки Казахстан. Зокрема, національні інтереси в ньому визначаються як сукупність політичних, економічних, соціальних та інших потреб, від реалізації яких залежить здатність держави забезпечувати захист конституційних прав людини і громадянина, цінностей казахстанського суспільства, основоположних інститутів держави [9].

Таким чином, наголошується на місії держави, як суб'єкта національної безпеки у відношенні до громадян та суспільства в цілому. Балансом патерналізму є виокремлення такого виду безпеки як суспільна безпека та віднесення до об'єктів національної безпеки матеріальних та духовних цінностей суспільства [9].

В цьому контексті зазначимо, що прийшов час для визнання агропродовольчої сфери, як суспільної цінності української нації, що потребує захисту цієї сфери.

Проблема захисту агропродовольчої сфери набуває загальнодержавного значення, враховуючи характер загроз, які мають тенденцію до зростання у її виробничій, природній та соціальній складових.

Передусім не забезпечується розширене відтворення сільськогосподарського виробництва, яке є основою агропродовольчої сфери. Внаслідок незбалансованості міжгалузевих економічних відносин сільське господарство знаходиться на межі простого відтворення. Одним з шляхів вирішення цієї проблеми є дотримання певних пропорцій розподілу та перерозподілу ресурсів та готової продукції. За розрахунками М. Руденка, обсяг сільськогосподарської продукції, виробленої протягом року, має бути розподілений наступним чином: 2/5 (у вигляді соломи та трави) – для вигодовування тварин (1/5) та удобрення землі органікою (1/5), а 3/5 (у вигляді зерна) – для споживання виробниками цієї продукції (1/5) та робітниками промисловості (1/5), а також для задоволення потреб держави [10, с. 502].

Перешкодою динамічному та збалансованому розвитку сільського господарства є посилення внутрішньогалузевих диспропорцій. Надаючи перевагу виробництву високоприбуткових й експортноорієнтованих рослинницьких культур та продукції промислового птахівництва, вітчизняні товаровиробники не приділяють достатньої уваги виробництву тваринницької продукції, за рахунок якої забезпечується повсякденний попит місцевого населення.

Певну загрозу національній безпеці завдає зростання частки сировинної складової експортованої сільськогосподарської продукції.

Деформується організаційна структура сільського господарства. Капіталізація сільськогосподарських земель, холдинізація галузі, сприяє над концентрації землекористування, монополізації прав оренди землі та монополізації збуту продовольчих товарів. При нерозвиненості виробничої та збутової кооперації по суті це веде якщо не до знищення, то до натуралізації господарств населення.

Загрозливого характеру набуває тенденція регіональної диференціації душевого виробництва

сільськогосподарської продукції, яка досягає майже п'ятикратної різниці між його максимальним та мінімальним значенням [11, с. 197]. Навіть в межах одного регіону спостерігається суттєва різниця за цим показником.

Помітною, й з часом все більш виразною є тенденція концентрації агропродовольчого виробництва у передмісті, яка відбувається на фоні зменшення його обсягів у периферійних районах, що веде до стиснення сільського простору і його поступової деградації.

Усі ці негативні процеси посилюються внаслідок послаблення уваги держави до аграрного сектора економіки, про що свідчать значні диспропорції між часткою валової доданої вартості, яку забезпечує сільське господарство (9,6%), та бюджетним фінансуванням сільськогосподарської галузі (2%).

У 2011 р. сільськогосподарські підприємства одержали 4,3 млрд грн державної підтримки, у тому числі 3,6 млрд грн за рахунок відшкодування податку на додану вартість і 0,7 млрд грн за рахунок бюджетної дотації. Із розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь ця підтримка становила 118 грн, тоді як у Польщі вона сягає 155 дол. США. У кризовий період майже вдвічі зменшилось забезпечення аграрного сектора кредитними ресурсами. При цьому частка прибуткових сільськогосподарських підприємств за останні роки не перевищує 70%. Частка фіксованого сільськогосподарського податку у загальних податкових надходжень від АПК зменшилась від 4,2% у 2008 р. до 2,5% – у 2011 р., внаслідок чого потерпають місцеві бюджети [12, с. 4, 7, 73, 79–81].

Виконання агропродовольчої сферою її ключової функції – гарантування продовольчої безпеки та економічної незалежності держави – потребує вирішення проблеми, пов'язаної з подоланням, з одного боку, цінової диспропорції на засоби виробництва для сільського господарства і сільськогосподарську сировину та встановлення адекватних пропорцій витрат на виробництво продукції сільського господарства та витрат, що несуть харчова промисловість та торгівля – з іншого.

З метою послаблення уразливості агропродовольчої сфери та її убезпечення від загроз економіко-екологічного характеру доцільно оптимізувати структуру посівних площ за рахунок зменшення частки технічних культур, що виснажують ґрунти, подолати деіндустріалізацію сільського господарства, розвивати органічне землеробство, відродити тваринницьку галузь. Не менш актуальною є проблема оновлення основних виробничих фондів підприємств харчової промисловості, впровадження на них новітніх технологій.

Однією з найбільших загроз здоров'ю і життю людини є неякісна харчова продукція. Безпечність харчового продукту, згідно з законодавством України, це – такий його стан, що є результатом діяльності з виробництва та обігу, яка здійснюється з дотриманням вимог, встановлених санітарними заходами та/або технічними регламентами, та забезпечує впевненість у тому, що харчовий продукт не завдає шкоди здоров'ю людини (споживача), якщо він спожитий за призначенням [13]. Проте, цим вимогам поки ще не відповідає уся харчова продукція. Так, за результатами вибіркової перевірки, проведеної компетентними державними органами у 2011 р., було забраковано та знято з реалізації 32,3% продовольчих товарів [14].

Негативно позначається на розвитку агропродовольчої сфери орієнтація виключно на сільськогосподарську галузь тільки через те, що вона є сировинною базою харчової промисловості. Разом з тим землі в межах цієї сфери мають використовуватися не тільки завдяки природній властивості ґрунтів (родючості). Вони органічно взаємодіють з іншими природними компонентами (водами, лісами, атмосферним повітрям, кліматичними умовами тощо), створюючи умови для здійснення природоохоронної та оздоровчо-рекреаційної діяльності.

Найбільш уразливою, з точки зору безпеки, є соціальна складова агропродовольчої сфери, стан якої слід визнати незадовільним. Рівень зайнятості сільського населення за 2000–2011 рр. зменшився на 22,7%, а рівень оплати праці в сільському господарстві майже на 30% нижчий за середній по економіці країни. За межею бідності знаходиться 15,9% сільських домогосподарств, у 45,9% від загальної кількості сільського населення сукупні витрати у 2011 р. не перевищували рівень прожиткового мінімуму. У цьому ж році кількість померлих перевищувала кількість народжених на 79,9 тис. осіб. Поселенська мережа за 2000–2011 рр. втратила 289 населених пунктів. Як наслідок, третина сіл перебувають за межею самовідтворення [12, с. 6, 112, 113].

Така ситуація значною мірою пояснюється недооцінкою з боку держави значення соціальної складової як важливого чинника безпечного розвитку агропродовольчої сфери. Про це свідчить передчасна децентралізація управління цією галуззю, послаблення соціальної функції держави взагалі. За збігом обставин одночасно відбулося скорочення державних інвестицій, руйнація старого механізму інвестування соціальної інфраструктури села за рахунок коштів сільськогосподарських виробників, передача об'єктів соціального призначення на баланс

Олександр Павлов

органів місцевого самоврядування, фінансова спроможність яких вкрай низька. Проте, існують вимоги Уругвайського раунду ГАТТ та Правила СОТ, якими передбачена державна підтримка за принципом «зеленого кошика», тобто невикористання сфери.

Треба мати на увазі, що агропродовольча сфера є складним цілісним об'єктом, ослаблення одного із структурних елементів якого дестабілізує систему в цілому. В першу чергу це стосується сільського соціуму. Як зазначає відомий російський соціолог П. Великий [18], село – це такий синтез залежностей та зв'язків між зручностями місця життєдіяльності й сенсом постійного перебування в ньому, який легко руйнується, але майже ніколи не відновлюється. Тому для забезпечення безпеки агропродовольчої сфери вкрай важливо постійно здійснювати моніторинг демографічної ситуації на селі, тим більш, що в кожному восьмому адміністративному районі України щільність населення є меншою ніж 10 осіб на км² [11, с. 202].

Відтак, з занепадом соціального середовища унеможлиблюється будь-яка діяльність у межах сільського простору й головне – втрачається контроль над територією, що загрожує територіальній цілісності й суверенності держави.

Окрім перелічених загроз національній безпеці, які знаходять свій прояв у функціонуванні агропродовольчої сфери, окремо слід сказати про тіньові процеси, що останніми роками посилюються у фінансово-економічних та земельних відносинах. З огляду на їх деструктивний характер та не контрольованість державою та суспільством, а також таких, що проявляються не тільки у сфері виробництва, а й в розподілі, обміні та споживанні матеріальних благ та послуг, є усі підстави визначити ці процеси як тіньову економіку. Найбільш типовими її ознаками є: поширення так званої «неформальної» господарської діяльності (первинна переробка та реалізація сільськогосподарської продукції, будівництво, сервіс, торгівля); свідоме спотворення статистичної інформації, звітної документації; лобювання посадовими особами інтересів крупного капіталу в отриманні фінансової підтримки з боку держави та пільгових банківських кредитів; подвійний характер виробничої діяльності в господарствах населення; незаконні операції з переводом сільськогосподарських земель в землі населених пунктів з метою їх подальшого використання під житлову забудову, розміщення господарських об'єктів, інфраструктури; рейдерство тощо. Інкорпорація цього тіньового сектора економіки в агропродовольчу сферу за умови бездіяльності держави завдає їй значних збитків та сприяє посиленню корумпованості.

В умовах інтенсифікації та концентрації агропродовольчого виробництва, спрямованих на забезпечення економічного зростання та прибутковості, посилюється деградація природного середовища, загострюються проблеми, пов'язані з екологічною безпекою виробничого процесу.

Світова практика агропродовольчого господарювання свідчить про надання пріоритету його екологізації. Перш за все це стосується сільськогосподарського виробництва, яке є ресурсомістким та екологічно небезпечним. Намагання вітчизняних товаровиробників компенсувати втрати поживних речовин шляхом хімізації ведуть до забруднення земель, водних джерел, повітря, вирощеної сільськогосподарської продукції, порушення балансу агроєкосистем та погіршення здоров'я нації. Разом з тим, економічна чистота продукції, яку отримують споживачі, потребує створення відповідних умов щодо її переробки та зберігання. У такому контексті екологічна безпека агропродовольчого виробництва розглядається [15] як стан навколишнього природного середовища, рівень використання природно-ресурсного потенціалу, організація агропродовольчого виробництва і збуту харчових продуктів, за яких відсутні потенційні загрози погіршення якості довкілля та екологічної чистоти харчової продукції, що створюють загрозу здоров'ю населення.

Один із шляхів екологізації агропродовольчого виробництва, на думку О. Попової, лежить у площині дематеріалізації аграрної економіки (скорочення матеріальних витрат, особливо не відновлюваних природних ресурсів), оскільки саме ці витрати становлять 70% у структурі загальних витрат на виробництво продукції у сільськогосподарських підприємствах [16, с. 477].

Для забезпечення екологічної безпеки агропродовольчого виробництва, розвитку «зеленої» економіки екологами і економістами пропонується застосувати критерій екоефективності, який трактується як збільшення виробництва корисних товарів і послуг з одночасним неперервним скороченням використання ресурсів. Враховуючи специфіку агропродовольчого виробництва, а саме його залежність від природних ресурсів та природних умов, нам здається, що зараз це завдання є недосяжним. У зв'язку з цим, доцільно взяти на озброєння заклик В. Вернадського: змінюючи природу, людина має всюди тиску життя протиставляти зусилля, витратити енергію йому порівнянню. Цей напрям розвитку ноосфери пов'язувався зі зміною форми харчування та джерел енергії, які використовує людина, внаслідок чого вона з істоти соціально гетеротрофної в перспективі перетвориться на істоту соціально автотрофну [17, с. 106, 352–353]. Сьогодні ж слід вести мову про

необхідність обмеження виробництва продукції фізіологічними потребами людини.

Усунення загроз екологічного характеру, як умови досягнення інтегральної безпеки агропродовольчої сфери, багато в чому залежить від сталості природного середовища, яка досягається за рахунок балансу різних типів ландшафтів, ступеня екологізації сільського простору в цілому. Інноваційною формою екологізації певної території є Екополіс, який являє собою науково-виробничо-освітній комплекс, в якому виробляються та споживаються товари екологічного призначення. В ньому реалізована стратегія реструктуризації економічних систем через її орієнтацію на виробництво та споживання екологічних товарів та послуг. Ця стратегія була апробована на території Сумської області в рамках пілотного проекту «Еко-Сумщина» [18].

Функцію забезпечення безпеки агропродовольчої сфери мають виконувати певні інститути, а саме: суб'єкти господарської діяльності, громадські організації, сільські територіальні громади, органи місцевого самоврядування та органи державної влади.

Серед суб'єктів господарювання гармонізоване забезпечення безпечного розвитку агропродовольчої сфери у економічному, соціальному та екологічному вимірах, за формальною ознакою, здатні виконати лише домогосподарства. Однак сімейні домогосподарства в умовах сучасної конкуренції здатні лише на реалізацію життєвого проекту виживання, а не ефективного, справедливого та безпечного динамічного розвитку. Що стосується великих вертикально інтегрованих агроформувань латифундистського типу, то вони орієнтовані виключно на отримання надприбутку. До того ж, володарі сучасних холдингових компаній представлені переважно фінансово-промисловим капіталом, який ніяким чином не пов'язаний з селом, а тому мало зацікавлений у відтворенні природного та соціального середовища.

В цьому плані найбільшу активність проявляють громадські організації, проте вони не отримують належної підтримки з боку сільських територіальних громад. В свою чергу громади не є економічно самодостатніми та соціально інтегрованими. Переважна більшість українських сіл мають чисельність населення від 500 до 1000 осіб, з числа яких лише 11% мають бюджет розвитку [20, с. 62]. Проте громада здатна стати реальною силою, але лише за умови, коли особи, що входять до неї, відчують себе господарями й відповідальними за те, що відбувається в її межах.

Сільські, районні та обласні ради, як і районні та обласні державні адміністрації, не мають необхідних фінансових ресурсів для виконання функції

інвестора агропродовольчої сфери з метою її забезпечення від реальних та потенційних загроз. За таких умов та при відсутності політичної волі у вищих ешелонах влади нормативна та законотворча діяльність перетворюється на формальність.

Висновки. Агропродовольча сфера як об'єкт національної безпеки у контексті теорії управління – це керована функціонуюча система, в якій відбуваються суспільні процеси під управлінським впливом певних суб'єктів з метою її забезпечення від внутрішніх та зовнішніх загроз. З позиції синергетики ця система здатна до саморозвитку завдяки наявності власних цілей, інтересів, мотивів, адаптивності до змінюваних умов функціонування, що свідчить про її здатність до самоуправління. У світлі системного підходу агропродовольча сфера має складну структурну будову, кожний з компонентів якої за певних умов може виступати як самостійний об'єкт національної безпеки. Проте, приймаючи до уваги інтегральний характер національної безпеки та поліфункціональність об'єкту, нами здійснено аналіз його розвитку, який враховує виробничо-технологічне сполучення сільського господарства та харчової промисловості, сполучення природних, матеріальних, фінансових та людських ресурсів, сполучення виробничого, соціального та природного середовищ, просторового сполучення сільської місцевості та міст.

Виробництво агропродовольчою сферою життєво важливих благ у вигляді відповідних товарів та послуг, позиціонування її як гаранта продовольчої безпеки потребує її забезпечення від цілого комплексу загроз. На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що діяльність суб'єктів безпеки в цілому напрямі є неадекватною місії, яка покладена суспільством на агропродовольчу сферу.

Виходячи з того, що агропродовольча сфера є одночасно частиною біосфери та ноосфери, необхідно встановити гармонійну систему відносин між людиною та природою, людиною та технікою, природою та технікою, а також між людськими істотами. Це можливо за умови, якщо людина буде погоджувати свою перетворюючу діяльність з розумом.

До перспективних напрямів наукових розробок з даної проблематики слід віднести наступні:

- поглиблення світоглядних, теоретичних та методологічних засад безпечного розвитку агропродовольчої сфери;
- розробка доктрини розвитку агропродовольчої сфери з визначенням стратегічної мети, пріоритетів та критеріїв її динаміки як складної за своєю структурною будовою цілісної системи;
- обґрунтування моделі функціонування агропродовольчої сфери з урахуванням регіональних особливостей.

Список використаних джерел

1. Чечель О.М. Прогнозування розвитку сільського господарства і АПК у забезпеченні продовольчої безпеки території: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / О.М. Чечель. – Суми, 2006. – 15 с.

2. Зіновчук Н.В. Державне регулювання функцій земельних ресурсів, що використовуються в аграрній сфері / Н.В. Зіновчук // Трансформація земельних відносин до ринкових умов: збірник матеріалів одинадцятих річних зборів Всеукр. конгр. вчених економістів-аграрників (Київ, 26–27 лютого 2009 р.); редкол.: П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2009. – С. 254–257.

3. Скрынник Е.Б. Устойчивое развитие сельских территорий – важнейшая цель государственной агропродовольственной политики Российской Федерации / Е.Б. Скрынник // Економіка АПК. – 2010. – № 2 (184). – С. 143–154.

4. Лихачев Н.Е. Социология белорусского села: вопросы институализации / Н.Е. Лихачев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.bsui.by/bitstream/123456789/39067/1/34-39.pdf>

5. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV (в редакції від 18 травня 2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

6. Стулова І.М. Економічна безпека як об'єкт наукового аналізу / І.М. Стулова // Економічні інновації. – Вип. 41. – 2010. – С. 262–273.

7. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія: в 3-х т. Т. 1 / О.М. Ляшенко, Ю.С. Погорелов, В.Л. Безбожний [та ін.]; за заг. ред. Г.В. Козаченко. – Луганськ: Елтон–2, 2010. – 282 с.

8. Україна у цифрах у 2011 році: Статистичний збірник / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 251 с.

9. О национальной безопасности Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 26 июня 1998 г. № 233-IV (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11 декабря 2009 г.) // Ведомости Парламента Республики Казахстан. – 1998. – № 11–12. – Ст. 173.

10. Руденко М. Энергия прогресса: очерки по физической экономике; пер. с укр. / М. Руденко. – К.: Михайлюта А.А., 2010. – 544 с.

11. Барановський М.О. Диференціація аграрного виробництва України: причини та наслідки для продовольчої безпеки країни і сталого розвитку сільських територій // Сталий розвиток та безпека

агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / Павлов О.І., Хвесик М.А., Юрчишин В.В. та ін.; за ред. О.І. Павлова. – Одеса: Астропринт, 2012. – С. 196–208.

12. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / За ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – [2-е вид., переробл. і допов.]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 218 с.

13. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР (із змінами, внесеними від 2 жовтня 2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/771/97-ВР>

14. Чирва А. Реформа запроваджує презумпцію невинності для виробника / А. Чирва // Урядовий кур'єр. – 2012 – травень 8.

15. Шевченко Н.О. Агроекологічна політика в агропродовольчій сфері / Н.О. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2010spec_tezi/gu_shevch.php

16. Попова О.Л. Сталий екологічнобезпечний розвиток – стратегічний вектор для аграрного сектору України: перспектива 2020 / О.Л. Попова // Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: збірник матеріалів чотирнадцятих річних зборів Всеукр. конгр. вчених економістів-аграрників (Київ, 16–17 жовтня 2012 р.); редкол.: Ю.О. Лупенко, П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. – С. 475–480.

17. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера / В.И. Вернадский. Библиотека журнала ORGANIC UA – Кн. 10, т. 1. – ВК «АПС», 2013. – 416 с. – серия «Отчетственная мысль», кн. 4.

18. Мельник Л.Г., Шкарупа О.В. Забезпечення сталого розвитку еколого-економічних систем агропродовольчої сфери на основі механізмів самоорганізації // Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / Павлов О.І., Хвесик М.А., Юрчишин В.В. та ін.; за ред. О.І. Павлова. – Одеса: Астропринт, 2012. – С. 335–348.

19. Великий П.П. Социальная политика на селе: новые вызовы, старые ограничения [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jsps.ru/upload/iblock/8ee/velikiy_socialnaya_politika_na_sele.pdf

20. Орієць О.М. Адміністративно-територіальна реформа як передумова сталого розвитку сільських територій / О.М. Орієць // Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 1 жовтня 2011 р.); за заг. ред. О.Ю. Боровської. – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2011. – С. 60–63.